

STANISŁAW WYPYCH, *Przymierze i jego odnowa. Studium z teologii biblijnej Starego Testamentu*, Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy, Kraków 2003, 447 s.

Ukoronowaniem dotychczasowego dorobku naukowego ks. dra Stanisława Wypycha jest praca *Przymierze i jego odnowa. Studium z teologii biblijnej Starego Testamentu*, która stanowiła podstawę kolokwium habilitacyjnego w Papieskiej Akademii Teologicznej w dniu 30 października 2003. Dysertacja składa się z wprowadzenia, czterech rozdziałów, zakończenia, obszernej bibliografii, wykazu skrótów oraz indeksu autorów. Cenne wzbogacenie stanowią streszczenia w języku angielskim oraz w języku włoskim.

Punktem wyjścia do badań jest rozdział 24 Księgi Jozuego zawierający opis odnowienia przymierza. Tekst utrzymany jest w konwencji tzw. legendy kultycznej, w której zawarta jest relacja o tym historycznym wydarzeniu oraz jego aktualizacja kultyczna, i stanowi ważny fragment tzw. dzieła deuteronomistycznego. Dzieło to narastało powoli w ciągu wieków, a ostatecznie zostało ukształtowane w jednolitą całość w okresie po niewoli babilońskiej. Dokonał tego zespół ludzi przejętych tragedią Judejczyków po zburzeniu Jerozolimy i świątyni. Głównym pytaniem, które wówczas niepokoiło wiernych, było zagadnienie obietnic Bożych. Jak to się stało, że naród wybrany przez Jahwe utracił swój kraj i został skazany na tułaczkę? Co się stało z przymierzem, które Bóg zawarł z dynastią Dawida (por. 2 Sm 7, 1–16)? Jak mógł Jahwe, skoro jest Bogiem Najwyższym, dopuścić do zniszczenia własnej świątyni, w której miał mieszkać na zawsze (por. 1 Krł 9, 3)? Na te i tym podobne wątpliwości trzeba było dać odpowiedź pełną i udokumentowaną. Czynią to księgi deuteronomistyczne, ukazując niewolę babilońską jako karę Bożą za złamanie przymierza i wzywając do pokuty i ufności w Bogu, który jest miłosierny i zawsze przychodzi z pomocą nawracającemu się ludowi.

Joz 24 budzi we współczesnej egzegezie szczególne zainteresowanie i bardzo zróżnicowane komentarze i oceny. Autor postawił sobie ambitne zadanie krytycznej oceny wcześniejszych rozwiązań i wysunięcia nowej hipotezy na temat tego tekstu opartej na solidnej analizie źródeł. Rozpracował tę perykopę w sposób dociekliwy i interesujący w kontekście Księgi Jozuego, dzieła deuteronomistycznego, Pięcioksięgu i całego kanonu Starego Testamentu oraz przedstawił owoce swych dociekań w pracy zbudowanej logicznie i przejrzysto.

W pierwszym rozdziale ks. Wypych w sposób syntetyczny omawia historię badań nad Księgą Jozuego i dziełem deuteronomistycznym. Przedstawia też aktualną dyskusję dotyczącą obecności tekstów deuteronomistycznych w pismach proroków i w Tetrateuchu oraz spójności tej historiografii, jak również na temat jej autora.

W rozdziale drugim autor zajmuje się historią badań nad Joz 24 i przeprowadza dokładną analizę tego rozdziału, wskazując na jego związki z różnymi tradycjami biblijnymi, a w szczególności z Pwt 31–34.

Z kolei w rozdziale trzecim szczegółowo omawia genezę, treść i znaczenie pojęcia „przymierze”, a następnie analizuje formuły przymierza w tradycjach Dt, Dtr, P^s w Kodeksie Świętości i nauczaniu proroków, a także opisy zawarcia przymierza, którego pośrednikiem był Mojżesz (Wj 19, 1–9; 24, 1–11).

W czwartym najważniejszym rozdziale autor w sposób ostrożny i wyważony ukazuje przesłanie teologiczne analizowanych tekstów i wskazuje ich adresatów oraz czas ich redakcji. Jego zdaniem rozdziały 23–24 dołączył do Księgi Jozuego sam jej redaktor, wykorzystując różne tradycje wcześniejsze, które połączył w organiczną całość. Miało to miejsce w kręgu deuteronomistów, kapłanów i proroków w okresie powygnaniowym, perskim, na co wskazują liczne wyrażenia. Opis odnowienia przymierza w Joz 24 ma charakter teologiczny, a nie geograficzny i historyczny. Redaktor chciał przyrównać Jozuego do Mojżesza, gdyż podobnie jak on, gdy się zestarzał, wzywał Izraelitów do wierności przymierzu, tak Jozue w podeszłym wieku – według opisu – wzywa do wierności zgromadzonych na górze Ebal i Garizim (por. Joz 8, 30–35). Natomiast umiejscowienie zgromadzenia w Sychem, gdzie znajdowały się groby Józefa i Jozuego, służyło przedstawieniu Jozuego społeczności okresu perskiego jako ostatniego z patriarchów, którego przykład wiary i posłuszeństwa miał przemawiać do następnych pokoleń. Autor zwraca także uwagę na podobieństwo wyrażeń w Joz 24 i 8, 30–35. Jest bardzo prawdopodobne, że w ogłoszeniu Prawa na górze Ebal, najprawdopodobniej zaraz po wejściu do ziemi obiecanej, można się dopatrzeć polemiki z Samarytanami, którzy tym razem gromadzili się na górze Garizim.

Zdaniem ks. Wypycha Joz 24 jest rozdziałem ponadczasowym i dlatego nie można go wpisać w określone ramy historyczne, teologiczne i liturgiczne. Jozue wzywa do odrzucenia obcych bóstw i do wierności Bogu, opierając się na dwóch argumentach: wielkich dziełach Boga dokonanych w historii zbawienia i przymiotach Boga świętego i zazdrosnego. Joz 24 jest świadectwem wielowiekowego dojrzewania religijnego Izraela, jest wezwaniem zawsze aktualnym, lustrem, w którym odbijała się wiara wielu pokoleń (czego wymownym świadectwem są różnorodne dodatki redakcyjne), przybliżanym poprzez liturgię kolejnym pokoleniom.

Następnie autor podaje przesłanie teologiczne opisów przymierza, którego pośrednikiem był Mojżesz (Wj 19, 1–8 i Wj 24, 1–11). Wnioskuje, że „fragment Wj 19, 1–8 został zredagowany po okresie niewoli, stanowi pewnego rodzaju amalgamat pojęć tradycji deuteronomistycznej, kapłańskiej i prorockiej zarówno gdy chodzi o styl, wyrażenia, jak i o przesłanie teolo-

giczne. [...] Omawiany opis ma charakter teologiczny, a nie historyczny, zmierzając nie tyle do przekazania informacji, ile do formacji oraz wzywa do przemiany” (s. 305). Opis ten wykazuje związki zarówno z Joz 24, jak też z relacją deuteronomistyczną i kronikarską o odnowieniu przymierza za Jozjasza i Ezdrasza. Teksty Wj 19, 1–8 i 24, 1–11 łączą się też z Wj 32–34, gdzie jest mowa o niewierności ludu, wstawiennictwie Mojżesza i odnowieniu przymierza. Rozdziały te zawierają zdaniem autora solidny fundament odnowy przymierza, gdyż pokazują, że Jahwe przebacza nawet największe odstępstwo.

Na koniec autor zatrzymuje się nad 2 Krl 17. Dostrzega w tym tekście wiadomości historyczne (17, 1–6. 24–33) i komentarz teologiczny (17, 7–23. 34–40). Stwierdza, że analiza ostatnich wersetów tego rozdziału potwierdziła złożoność redakcji dzieła deuteronomistycznego i odsłoniła możliwość istnienia różnych warstw redakcyjnych oraz dodatków z okresu perskiego. Jego zdaniem starotestamentalny *hapax legomenon* „Samarytanie” w 2 Krl 17, 29 wskazuje na to, że ostatni redaktor tego rozdziału nie tylko wzywał do zachowania pierwszego przykazania, nawiązując do przymierza na Horebie, ale kierował apel właśnie do Samarytan, wspominając Jakuba, z którym łączyło ich pochodzenie i więzy krwi (17, 34). Joz 17, 34 znajduje swój najbliższy odpowiednik w Ne 10, 30; Ezd 4, 1–3; Za 4, 14; 7, 2; 8, 13; 11, 10; 11, 14, co prowadzi do wniosku, że został on zredagowany w okresie perskim, a prorocy Zachariasz i Deutero-Zachariasz interesowali się zarówno mieszkańcami dawnego Królestwa Judy, jak również dawnego Królestwa Izraela.

Podsumowując, trzeba stwierdzić, że ks. Wypych okazał się dojrzałym erudytą, znawcą problematyki biblijnej poruszającym się swobodnie po obszernym materiale i będącym na bieżąco w toczonych dyskusjach wśród biblistów całego świata. Jego praca *Przymierze i jego odnowa* stanowi znaczący wkład w rozumienie problematyki Pięcioksięgu, dzieła kronikarskiego, a w szczególności dzieła deuteronomistycznego i jego wyjątkowej części – Joz 24. Napisana jest starannie, z uwzględnieniem oryginalnej pisowni hebrajskiej i greckiej, jasnym i czytelnym stylem, tak że każdy może po nią sięgnąć z pożytkiem i przyjemnością.